

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

หลังจากการดำเนินโครงการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และได้ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและตอบปัญหาวิจัยได้ ซึ่งพอสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ในการสรุปผลการวิจัยตามขั้นตอนการดำเนินโครงการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสรุปตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การสำรวจสภาพทั่วไปของชุมชนจากการศึกษาบริบทชุมชน
2. การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. การประเมินผลรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ผลการวิจัยทั้ง 3 ข้อข้างต้น เป็นวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การสำรวจสภาพทั่วไปของชุมชนจากการศึกษาบริบทชุมชน

เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) พื้นที่ศึกษา รวมถึงการประเมินศักยภาพชุมชนในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดแยกออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 3 กลุ่มได้แก่ กลุ่มคนไทย กลุ่มไทยทรงดำ และกลุ่มกะเหรี่ยง ซึ่งทั้ง 3 กลุ่ม มีวิถีการดำรงชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยเฉพาะกลุ่มไทยทรงดำและกลุ่มกะเหรี่ยง ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดประจวบมาชั่วระยะเวลานานจากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นปัจจุบัน ทั้งนี้การดำรงชีวิตสืบทอดเผ่าพันธุ์มาจนถึงปัจจุบันได้นั้นต้องผ่านช่วงเวลาที่ต้องเผชิญกับอุปสรรคการใช้ชีวิตนานัปการ อุปสรรคเหล่านั้นสร้างเสริมความแข็งแกร่งให้กับวิถีชนเผ่าด้วยการใช้สติปัญญาความคิดในการปรับตัว สร้างเครื่องมือ หรือหาหนทางที่จะเอาชนะ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้อาจเรียกได้ว่าเป็นความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหลาย

สำหรับกลุ่มไทยทรงดำและกลุ่มกะเหรี่ยงต่างมีความน่าสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ด้วยเหตุผลหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดประจวบก่อนกลุ่มไทยทรงดำ และมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ ประกอบกับในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงยังไม่มีศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่ายังไม่มีมีการจัดการความรู้ในท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้รับเลือกเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยต้องการดำเนินโครงการวิจัยในหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

กลุ่มชนเผ่ากะเหรี่ยง เป็นชนเผ่าที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากชายแดนประเทศเมียนมาร์เมื่อไม่นานมานี้คือประมาณปี พ.ศ.2510 ส่วนใหญ่เข้ามาอยู่อาศัยในเขตพื้นที่ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ และตำบลบึงนคร อำเภอหัวหิน ทางราชการเรียกบริเวณที่อยู่อาศัยของชนเผ่ากะเหรี่ยงว่า ชุมชนพื้นที่สูงที่ตั้งชุมชนของชาวกะเหรี่ยงในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้แก่ บ้านป่าละอู หมู่ 3 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน บ้านโคนมพัฒนา หมู่ 6 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน บ้านแพรกตะคร้อ หมู่ 11 ตำบลบึงนคร อำเภอหัวหิน บ้านเนินแก้ว หมู่ 5 ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ บ้านป่าหมาก หมู่ 8 ตำบลศาลาล้อย อำเภอสามร้อยยอด และยังมีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ในหมู่บ้านอื่นๆ บนฝั่งขวาของแม่น้ำปราณบุรี ด้านที่มีพื้นที่ต่อเนื่องกับเทือกเขาตะนาวศรี ของตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์อีก เช่น บ้านห้วยผึ้ง บ้านคลองน้อย และบ้านแพรกตะคร้อ

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นจึงให้ความสำคัญกับกลุ่มกะเหรี่ยงที่แสดงให้เห็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินวิถีชีวิตของตนเอง โดยเลือกบ้านป่าหมาก หมู่ 8 ตำบลศาลาล้อย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นหมู่บ้านนำร่องที่จะทำดำเนินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่สอดคล้องกับแบบจำลองปลาหู (TUNA Model) ด้วยเหตุผล ดังนี้

- 1) เป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่น่าสนใจ
 - 2) เป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนมากกว่าชุมชนกะเหรี่ยงอื่นในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
 - 3) เป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่ยังไม่มีการบริหารจัดการด้านการรวบรวมความรู้ท้องถิ่น
 - 4) เป็นชุมชนที่ประชากรเกือบทั้งหมดเป็นชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
 - 5) เป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ทางโภชนาการ ซึ่งเป็นพื้นที่เหมาะกับการดำรงชีวิตตามวิถีของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
 - 6) เป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่ยังดำเนินชีวิตด้วยวิถีภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่
- ด้วยเหตุผลข้างต้น บ้านป่าหมาก จึงมีโอกาสนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมต่อไป

บริบทชุมชนเชิงพื้นที่

บ้านป่าหมาก เป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ก่อตั้งชุมชนโดยการรวบรวมชาวกะเหรี่ยงที่ตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายในพื้นที่แถบนี้ให้เข้ามารวมกัน ตั้งเป็นชุมชนในหมู่ 8 ท้องถิ่นตำบลศาลาล้อย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยเป็นชุมชนขนาดย่อมบนที่ราบริมห้วยแพรกตะลวยแพรกซ้ายในพื้นที่ป่าไม้ของอุทยานแห่งชาติกุยบุรี ใกล้ชายแดนไทย-เมียนมาร์ ซึ่งเป็นบริเวณท้องถื่นทุรกันดารห่างไกลความเจริญ เดินทางเข้าถึงได้ยากลำบากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝน แต่เป็นพื้นที่ที่มีอากาศดีเนื่องจากถูกโอบล้อมด้วยภูเขาและป่าไม้เขียวขจี ชาวบ้านป่าหมากทำอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างทั่วไป ปัจจุบันได้รับการสนับสนุนในเรื่องการศึกษาของเยาวชนและคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐาน ในขณะที่ยังคงความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงแบบดั้งเดิมอยู่ ทำให้บ้านป่าหมากเป็นชุมชนที่ได้รับการยกระดับการเป็นชุมชนที่มีความน่าสนใจในเชิงการท่องเที่ยวชุมชนอีกด้วย

บริบทเชิงการท่องเที่ยวของชุมชนป่าหมาก

บ้านป่าหมาก มีแหล่งท่องเที่ยวที่เรียบง่ายทั้งที่เป็นธรรมชาติป่าเขา และวัฒนธรรมชนเผ่า ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ที่สืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษ และใช้ชีวิตผูกพันกลมกลืนกับสภาพป่าไม้ ภูเขาโดยรอบ เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่พบเห็นได้ง่าย คือ การเคี้ยวหมาก ซึ่งเป็นพืชที่ปลูกมากในบริเวณนี้ และจะเห็นว่าคนกะเหรี่ยงที่นี่แทบทุกคนเคี้ยวหมากกันทั้งนั้น และบ้านป่าหมากยังตั้งอยู่ในบริเวณที่มีแหล่งท่องเที่ยวอื่นมากถึง 14 แห่ง ทำให้พื้นที่แถบนี้มีศักยภาพสูงทางการท่องเที่ยวในอนาคต ปัจจุบันการท่องเที่ยวของบ้านป่าหมาก มีนักท่องเที่ยวที่เลือกบ้านป่าหมากเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย ที่มีกิจกรรมจิตอาสาเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั่วไปด้วยการประชาสัมพันธ์ผ่านระบบอินเทอร์เน็ตโดยนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในบ้านป่าหมากเอง ซึ่งการท่องเที่ยวที่ปรากฏไม่ได้เน้นในเรื่องวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง แต่ให้ความสนใจกับความเป็นชุมชนห่างไกลความเจริญที่ยังขาดแคลนและต้องการความช่วยเหลือจากภายนอกอยู่

ศักยภาพของบ้านป่าหมากเพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการสำรวจพื้นที่เบื้องต้น พบว่า บ้านป่าหมาก หมู่ 8 ตำบลศาลาล้อย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งในด้านธรรมชาติที่เป็นป่าไม้ ภูเขา ลำธาร และน้ำตกในเขตอุทยานแห่งชาติกุยบุรี และวัฒนธรรมชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาและดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ ทำให้บ้านป่าหมากมีความเหมาะสมในการพิจารณาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ในฐานะเป็นพื้นที่ที่มีการใช้พื้นที่โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย ประกอบกับเมื่อทำการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ยังไม่มีการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว การประเมินประกอบด้วยดัชนีชี้วัด 4 ดัชนี คือ 1) จุดดึงดูดด้านการท่องเที่ยวและ

การเรียนรู้ของแหล่งธรรมชาติ 2) ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งธรรมชาติ 3) ความเกี่ยวข้องของวัฒนธรรมท้องถิ่นกับแหล่งธรรมชาติ และ 4) ความปลอดภัยของแหล่งธรรมชาติในการท่องเที่ยว

ผลการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านป่าหมาก จากผู้ให้ข้อมูล ทั้ง 12 คน พบว่า แหล่งธรรมชาติของบ้านป่าหมากมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีคุณสมบัติขององค์ประกอบทั้ง 4 ข้อ และได้คะแนนรวมไม่น้อยกว่า 20 คะแนน หรือร้อยละ 50 ขึ้นไป โดยได้ค่าคะแนนเฉลี่ยรวมทั้งหมด เท่ากับ 31.50 คะแนน จากคะแนนเต็มรวม 40 คะแนน หรือร้อยละ 78.75 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด หากพิจารณาในแต่ละข้อของการประเมิน พบว่า แหล่งธรรมชาติของบ้านป่าหมากมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เป็นกลุ่มที่อาศัยดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติป่าเขาและมีวัฒนธรรมในการใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ป่าไม้ได้อย่างกลมกลืน ทำให้บ้านป่าหมากก็มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะผ่านเกณฑ์การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวได้

ด้วยบริบทชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศักยภาพที่บ้านป่าหมากมีอยู่ แสดงให้เห็นว่า บ้านป่าหมากมีความพร้อมที่จะสามารถดำเนินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

2. การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยที่ให้ความสำคัญกับรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีคำสำคัญคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นวัตถุดิบในการศึกษา ผู้วิจัยจึงทำการตรวจสอบ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านป่าหมากเป็นอันดับแรก ทำให้พบว่า ในบ้านป่าหมากมีภูมิปัญญาหลายอย่าง และยังมีผู้รู้อีกจำนวนหนึ่ง ทำให้ภูมิปัญญาเหล่านั้นยังถูกใช้อยู่ในปัจจุบัน และกลุ่มผู้รู้เหล่านี้ จะถูกเชิญให้เป็นผู้เข้าร่วมโครงการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่อไป

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในครั้งนี้จะมุ่งไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการยังมีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่มากนัก ผู้วิจัยจึงจัดทำแบบวัดทัศนคติที่มีต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน การให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยการบรรยาย และมีการทดสอบความรู้เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งก่อนและหลังการเรียนรู้ พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการ มีทัศนคติต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับ ดี ประกอบกับมีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพิ่มขึ้นหลังจากที่ได้เรียนรู้จากการบรรยายแล้วทุกคน

ส่วนกระบวนการที่สำคัญในการวิจัยคือการจัดการความรู้ ซึ่งเป็นสิ่งใหม่สำหรับผู้เข้าร่วมโครงการทุกคน ดังนั้นจึงต้องทำความเข้าใจเบื้องต้นด้วยการอธิบาย ใช้สื่อ และการสาธิตลงมือทำให้เห็นจริง ซึ่งผลของการสาธิตการจัดการความรู้ พบว่า ยังมีผู้เข้าร่วมโครงการในกลุ่ม “คุณกิจ” ขาดความกล้าที่จะพูดหรือเสนอแนวคิดประสบการณ์ของตนที่มีอยู่ และการพูดคุย มีเพียงลักษณะ

ของการพูดของคนใดคนหนึ่งจบไปแต่ละคน ไม่มีคำถามหรือข้อโต้แย้ง ที่มีลักษณะของการพูดคุย ผู้วิจัย จึงต้องเข้ามาเป็น “คุณอำนวย” ในระยะแรก เพื่อกระตุ้นและเป็นตัวอย่างสำหรับการดำเนินการประชุม ในครั้งต่อไป ซึ่งในการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในช่วงแรกนี้ ใช้ประเด็นในการจัดการความรู้ในเรื่องของ บริบทชุมชนเพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้รู้จักตนเอง และเข้าใจสถานการณ์การท้องเที่ยวของชุมชน และ ยังพบว่า เมื่อมีการปฏิบัติมากขึ้น ผลที่ตามมาก็มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสังเกตได้จากการแลกเปลี่ยน เรียนรู้กันมากขึ้น มีผู้พูดมากขึ้น การพูดคุยมีความเป็นกันเองมากขึ้น รวมถึงข้อมูลที่ได้จากการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มากขึ้นอีกด้วย ซึ่งเป็นมีสัญญาณที่ดีต่อการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในครั้งต่อไป โดยในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาธิต ทำให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของ “คุณอำนวย” ที่ต้องทำหน้าที่ให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดำเนินไปสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผล ต่อการวางแผนทางการปฏิบัติที่ต้องสร้างความเข้าใจมากขึ้น โดยอธิบายผู้เข้าร่วมโครงการให้ทราบถึง องค์ประกอบสำคัญของการจัดการความรู้ ซึ่งประกอบด้วย ความรู้ คน และกระบวนการ โดยทำให้ ผู้เข้าร่วมโครงการเห็นว่า บ้านป่าหมากมีความรู้หรือมีภูมิปัญญาต่างๆ อยู่อย่างมากแล้ว ส่วนคนก็คือ กลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการทุกคน ซึ่งจากการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาธิตทำให้เห็นถึงความสำคัญ ของบุคคลที่ร่วมจัดการความรู้ ทั้งผู้ที่ทำหน้าที่ “คุณอำนวย” “คุณกิจ” และ “คุณลิขิต” ส่วนกระบวนการคือการจัดการความรู้ให้เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีการพูดคุยเป็นกิจกรรมสำคัญ ที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

บุคคลสำคัญของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ “คุณอำนวย” และ “คุณกิจ” ซึ่งทั้งสองคนจะต้องทำหน้าที่ในการทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประสบความสำเร็จ โดย “คุณอำนวย” ควรเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติดังนี้

- 1) ช่างสังเกต
- 2) ช่างจด ช่างจำ เก็บประเด็น
- 3) เป็นผู้ให้ข้อมูล
- 4) เป็นผู้เชื่อมโยงประสาน
- 5) มีความสามารถในการสื่อสาร
- 6) รู้จักการถ่ายทอดในลักษณะต่างๆ
- 7) สามารถส่งต่อพลังความตั้งใจสู่ผู้อื่นได้
- 8) เข้าใจคนอื่น
- 9) เคารพผู้อื่น ทั้งบุคคลและความคิด
- 10) สร้างแรงจูงใจให้ผู้อื่น
- 11) มีความตั้งใจแน่วแน่ในสิ่งที่ทำ อดทน มีเหตุผล
- 12) ช่างคิด มีจินตนาการ เปิดกว้าง

13) มีน้ำใจ มีความเสียสละในการทำงาน

14) มีความเป็นกลาง

15) มีระบบรู้จักการประเมินผลและติดตามผล

16) มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้

17) รู้กาลเทศะ

18) สรุปแปลความได้ดี และควบคุมไม่ให้หลงประเด็น

ส่วน “คุณกิจ” ซึ่งเป็นนักกิจกรรม เนื่องจากต้องเป็นผู้เล่าเรื่องและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรมีคุณสมบัติดังนี้

1) เป็นผู้ให้ข้อมูลจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

2) ช่างสังเกต

3) ช่างคิด กล้าทำ

4) มีทักษะทั้งการพูด การอ่าน และการเขียน

5) มองโลกในแง่ดี

6) มีความตั้งใจ และใช้เวลา

7) อดทน ไม่ท้อถอย

8) เปิดรับความคิดเห็นของผู้อื่น พร้อมทั้งจะปรับเปลี่ยนเรียนรู้ และเฝ้าหาความรู้

9) รู้จักการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

10) เคารพตัวเองและผู้อื่น

ส่วนพฤติกรรมที่เป็นองค์ประกอบของการจัดการความรู้ที่สำคัญ เช่น “การสังเกต” “การกระตุ้น” “การประชุม” “การเล่าเรื่อง” และ “การจัดเก็บความรู้” และยังมียอดประกอบอื่นๆ อีก เช่น “บรรยากาศ” และ “พื้นที่” ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ มีส่วนช่วยให้การจัดการความรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น หรือลดลง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การวางองค์ประกอบเหล่านี้ในสถานการณ์จริง ได้เหมาะสมเพียงใด

เมื่อทราบถึงองค์ประกอบต่างๆ สำหรับการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว ผู้เข้าร่วมโครงการจำเป็นต้องกำหนดเป้าหมายที่จะดำเนินการให้ชัดเจน ซึ่งการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นปัจจัยสนับสนุนหลักในการเป็นจุดดึงดูดทางการท่องเที่ยวของชุมชน เมื่อได้เป้าหมายของการดำเนินการแล้ว จึงร่วมกันคิดร่วมกันเสนอแนะวิธีการที่จะช่วยให้สามารถก้าวไปสู่เป้าหมายได้ โดยบรรยากาศของการประชุมหรือยังคงเต็มไปด้วยการพูดคุย เสนอแนะ และสรุปว่า ควรเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นจากที่มีความหลากหลาย และจัดหมวดหมู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยอิงความเกี่ยวเนื่องกับปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตของชาวกะเหรี่ยง ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

- 1) กลุ่มอาหารการกิน
- 2) กลุ่มที่อยู่อาศัย
- 3) กลุ่มเครื่องนุ่งห่ม
- 4) กลุ่มยารักษาโรค
- 5) กลุ่มการแสดงทางวัฒนธรรม

การศึกษาดูงานนอกสถานที่ เป็นกิจกรรมสำคัญอีกประการหนึ่งเนื่องจาก เป็นการเปิดโลกทัศน์ของผู้เข้าร่วมโครงการ เพื่อไปดูและศึกษาวิธีการในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชนที่น่าสนใจ เพื่อช่วยให้เกิดแนวคิดในเชิงเปรียบเทียบแล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าหมากต่อไป โดยกำหนดให้ผู้เข้าร่วมโครงการเดินทางไปศึกษาดูงานใน 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านป่าละอู หมู่ 3 ตำบลห้วยสัตว์ใหญ่ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งทั้งสองชุมชนมีการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และพบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการได้รับแนวคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น ให้เป็นศูนย์วัฒนธรรมกะเหรี่ยงบ้านป่าหมาก โดยสามารถนำมาดำเนินการควบคู่กับการแสดงทางวัฒนธรรมที่บ้านป่าหมากมีอยู่แล้ว

การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ในการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความเหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งแบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 กลุ่มอาหารการกิน ได้เลือก การกินหมาก ตะลาเว และผักกูด เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่อยู่อาศัย ได้เลือก ลักษณะของบ้านกะเหรี่ยง วัสดุ และความเชื่อ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กลุ่มที่ 3 กลุ่มเครื่องนุ่งห่ม ได้เลือก การทอผ้าฝ้ายทอมือด้วยกี่เอว และสร้อยลูกปัด เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กลุ่มที่ 4 กลุ่มยารักษาโรค ได้เลือก สมุนไพร และน้ำผึ้งป่า เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กลุ่มที่ 5 กลุ่มการแสดงทางวัฒนธรรม ได้เลือก การรำวิถีกะเหรี่ยง และการรำกระทบไม้ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน

รูปแบบของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประชุมครั้งนี้ แยกกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการทั้งหมด 30 คน ออกไปอยู่ในกลุ่มที่ต้นมีประสบการณ์ มีความรู้ หรือมีความสนใจ โดยแต่ละกลุ่มอาจมีจำนวนสมาชิกกลุ่มไม่เท่ากัน แต่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะเดิม เพียงแต่เป็น 5 กลุ่มจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มย่อยพร้อมกัน

จากนั้น “คุณอำนวย” ในแต่ละกลุ่มเรื่องจะเข้ามาร่วมประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อีกรอบหนึ่ง หรือเปลี่ยนบทบาทมาทำหน้าที่เป็น “คุณกิจ” โดยให้ผู้เข้าร่วมโครงการที่เหลือเป็นผู้สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ทำให้เกิดรูปแบบของการจัดการความรู้เพื่อเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้น ซึ่งการดำเนินการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยวิธีนี้ช่วยในการประหยัดเวลาและเหมาะสมกับความรู้ ประสบการณ์ และความสนใจที่ผู้เข้าร่วมโครงการแต่ละคนมีอยู่

ผลของการจัดการความรู้ที่มีรูปแบบการเปลี่ยนบทบาทของ “คุณอำนวย” ในแต่ละกลุ่มย่อยมาทำหน้าที่ “คุณกิจ” หรือแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกเลือกจากการจัดการความรู้ในกลุ่มย่อยมากำหนดการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ สำหรับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีแนวทางในการจัดการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกเลือกทั้ง 12 ประเด็น ดังนี้

การกินหมาก ถือว่าเป็นสิ่งที่หาได้โดยทั่วไปในบ้านป่าหมากอยู่แล้ว โดยสามารถกำหนดบริเวณที่พบหอยลำธารที่ใช้ทำปูนกินกับหมาก และแหล่งปลูกป่า เป็นจุดเรียนรู้ในเส้นทางเรียนรู้ฯ และใช้การเก็บตัวอย่างมาจัดแสดงในห้วข้อวัฒนธรรมการกินหมากของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในศูนย์วัฒนธรรมฯ ได้

ตาริเว อาจนำมาผลิตให้มากขึ้นและทำบรรจุภัณฑ์จำหน่ายเป็นสินค้าชุมชน หรือการจัดตั้งร้านอาหารกะเหรี่ยง และการจัดแสดงในศูนย์วัฒนธรรมฯ ได้

ผักกูด สามารถกำหนดบริเวณที่มีผักกูดขึ้นตามธรรมชาติเป็นจุดเรียนรู้ในเส้นทางเรียนรู้ฯ หรือการทำกิจกรรมเก็บผักกูดแล้วนำมาปรุงอาหารในแบบกะเหรี่ยงรับประทานเอง

ลักษณะของบ้านกะเหรี่ยง อาจจัดทำเป็นบ้านกะเหรี่ยงตัวอย่าง อยู่ในบริเวณเดียวกับศูนย์วัฒนธรรม และจำลองสิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้านจัดแสดงในลักษณะเสมือนจริง โดยอาจจัดคนจริงๆ มาทำกิจกรรมในบ้านจริงๆ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมบ้านป่าหมาก และอาจสร้างเป็นบ้านพักในลักษณะที่พักของชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักค้างคืนในบ้านป่าหมาก

วัสดุที่นำมาสร้างบ้าน อาจนำวัสดุของจริงมาจัดแสดงเป็นตัวอย่างวัสดุสำหรับการสร้างบ้านของชาวกะเหรี่ยง โดยจัดแสดงในบ้านกะเหรี่ยงตัวอย่าง และการให้ข้อมูลเชิงพฤกษศาสตร์สำหรับไผ่กับต้นค้อ

ความเชื่อที่เกี่ยวกับบ้าน อาจรวบรวมความเชื่อที่มีอยู่มากมายในบ้านป่าหมากจัดทำเป็นหนังสือ ซึ่งอาจไม่ใช่เพียงความเชื่อเกี่ยวกับบ้านแต่รวมถึงความเชื่อในเรื่องอื่นที่น่าสนใจและสามารถเผยแพร่ได้

การทอผ้าฝ้ายทอมือด้วยกี่เอว อาจจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านทอผ้า และผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือรูปแบบต่างๆ สำหรับจำหน่ายเป็นสินค้าของชุมชน การสาธิตการทอผ้าด้วยกี่เอว ทั้งที่ชาวบ้านทอให้ดูและให้นักท่องเที่ยวได้ทดลองทอผ้าด้วยตนเอง การให้นักท่องเที่ยวแต่งกายในชุดกะเหรี่ยงและถ่ายภาพเป็นที่ระลึก

สร้อยลูกปัด อาจจัดทำเป็นจตุร้อยลูกปัดสำหรับนักท่องเที่ยวร้อยเอง และสามารถนำกลับไปเป็นของที่ระลึกได้ หรือการทำให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนสำหรับจำหน่าย และการสาธิตการแต่งกาย ด้วยการประดับสร้อยลูกปัด เสริมการแต่งกายของชาวกะเหรี่ยง

สมุนไพร อาจจัดทำเป็นเอกสาร ตำรา หรือนำสมุนไพรมาแปรรูปสำหรับจำหน่ายเป็นสินค้าของชุมชน การจัดทำสวนสมุนไพร และการสาธิตการใช้สมุนไพรท้องถิ่น รวมไปถึงการกำหนดจุดเรียนรู้ในแหล่งสมุนไพรธรรมชาติในเส้นทางเรียนรู้ฯ

น้ำผึ้งป่า อาจนำมาบรรจุในพาชชนะสำหรับจำหน่ายเป็นสินค้าของชุมชน และจัดทำพะองหรือทอย สำหรับการทดลองปีนต้นไม้ใหญ่ในเส้นทางเรียนรู้ฯ รวมถึงการให้ความรู้ด้วยวิธีการจัดนิทรรศการในศูนย์วัฒนธรรมฯ

การรำวิถีกะเหรี่ยง ในการรำลักษณะนี้ควรเป็นการแสดงสำหรับนักท่องเที่ยวอาจเป็นการแสดงบนเวที ลานการแสดง หรือบริเวณศูนย์วัฒนธรรมฯ ก็สามารถทำได้

การรำกระทบไม้ เป็นการแสดงที่สามารถให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการเล่นรำกระทบไม้ได้ ซึ่งจะเป็นการช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวและได้รับความสนุกสนานมากขึ้นด้วย อีกทั้งเพลงร้องของกะเหรี่ยงหรือการเล่นดนตรีด้วยเครื่องดนตรีพื้นบ้าน ก็อาจนำมาบันทึกเสียงเป็นแผ่น CD สำหรับเผยแพร่หรือจำหน่ายได้

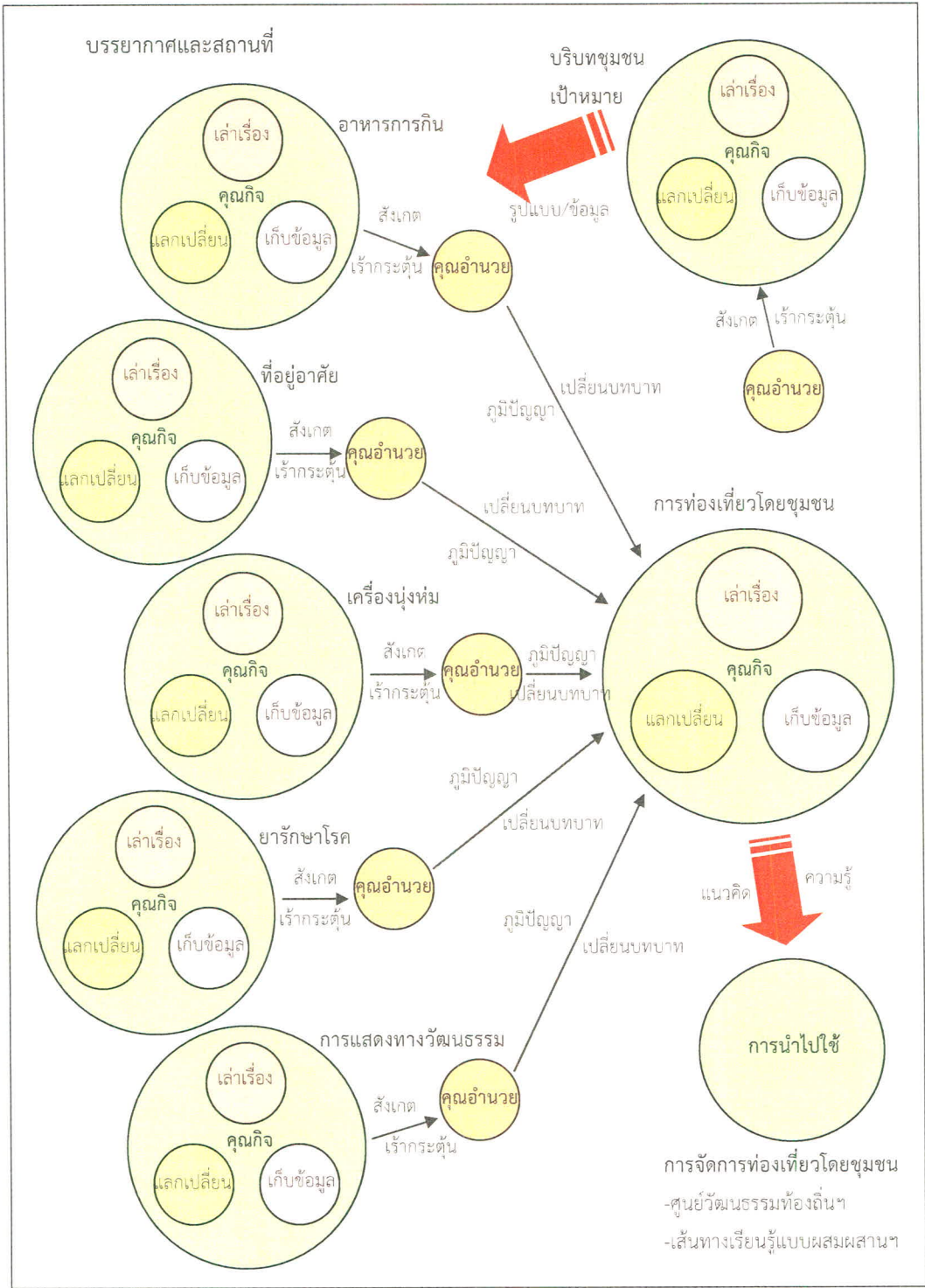
ดังนั้น เมื่อได้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ถือเป็นการบรรลุเป้าหมายเบื้องต้น และพบว่า รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านป่าหมาก มีลักษณะ ดังนี้

1) การจัดการความรู้เกี่ยวกับบริบทชุมชนและการกำหนดเป้าหมายชุมชน ทำการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งทำให้เกิดข้อมูลพื้นฐานชุมชนและการรับรู้ร่วมกัน และสร้างเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และเป็นรูปแบบที่เป็นตัวอย่างการจัดการความรู้ครั้งต่อไป

2) การจัดการความรู้ในการเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสม ทำการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งทำให้สามารถระบุภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจและสามารถนำมาใช้ในการสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ และการเปลี่ยนบทบาทของบุคคลให้เหมาะสมกับการจัดการความรู้

3) การจัดการความรู้สู่การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งทำให้กำหนดแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่การจัดทำศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น และเส้นทางเรียนรู้แบบผสมผสาน โดยใช้ความรู้ในรูปของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบดึงดูดความสนใจทางการท่องเที่ยว

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการประชุมทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านป่าหมากที่บ่งบอกความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันรูปแบบการจัดการความรู้ที่ปรากฏนี้ ก็ถือว่าชาวกะเหรี่ยงบ้านป่าหมากสามารถนำมาปฏิบัติได้เองในส่วนของความรู้ท้องถิ่นที่มีความน่าสนใจอื่นๆ เพื่อการพัฒนาและอนุรักษ์องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

ภาพ 19: รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการทอเกี่ยวโดยชุมชน

3. การประเมินผลรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว โดยชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

จากการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับแบบจำลองปลาหู (TUNA Model) พบว่ามีความสอดคล้องกันเป็นอย่างมาก ตั้งแต่ส่วนของหัวปลาที่สามารถกำหนดเป้าหมายที่ผู้เข้าร่วมโครงการมีความเข้าใจตรงกัน โดยจะมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในรูปของจุดสนใจในศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น และเส้นทางเรียนรู้แบบผสมผสาน ส่วนของตัวปลา มีการเพิ่มจำนวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มากขึ้นทำให้เป็นการขยายองค์ความรู้ออกไป ส่งผลต่อการเพิ่มจำนวนผู้รับความรู้และผู้ให้ความรู้ในเวลาเดียวกัน และส่วนของหางปลา เป็นกระบวนการจัดเก็บความรู้ ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในหลายกลุ่มหลายวัย เพื่อช่วยให้เกิดการต่อยอดความคิดและซึมซับจนนำไปปฏิบัติ การพัฒนาคูณรู้ใหม่ในชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะมาช่วยสนับสนุนในขั้นตอนนี้ จะเห็นได้ว่าการประชุมแต่ละครั้งถ้ามีคนจดคนบันทึกไว้ในขณะประชุม จะทำให้เกิดความน่าสนใจและเมื่อมีการสรุปเรื่องที่ได้จากการประชุม จะทำให้เห็นว่สิ่งที่พูดคุยกันไปในนั้นจับต้องได้มากขึ้น และสามารถนำไปใช้ได้มากขึ้นด้วย

ผลที่เกิดจากการวิจัยนี้จึงทำให้เห็นถึงความสอดคล้องของกระบวนการจัดการความรู้ในชุมชนกับแบบจำลองปลาหูได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการจัดการความรู้รูปแบบปลาหูนี้มีลักษณะที่ยืดหยุ่น ปรับได้ทั้งย่อและขยาย ทำให้เกิดแนวทางนำไปปฏิบัติได้ในหลายมิติ ไม่ใช่แค่ในบริบทของท่องเที่ยวเท่านั้นที่มีกระบวนการสอดคล้องกัน ในบริบทอื่นๆ ก็สามารถนำการจัดการความรู้รูปแบบปลาหูไปใช้ได้เช่นกัน ดังผลจากการวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์นี้ มีการจัดการความรู้ที่สอดคล้องกับแบบจำลองปลาหู และสามารถต่อยอดขยายผลได้อีกต่อไป

ส่วนการประเมินผลและรับรองรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ได้พิจารณารายละเอียดของรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้น พบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นด้วยกับรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นเฉลี่ยในระดับ มากที่สุด โดยเห็นว่าเป็นรูปแบบที่มีความต่อเนื่อง เชื่อมโยง เป็นขั้นตอน ในระดับ มากที่สุด แต่ยังคงมีความเหมาะสมสำหรับการนำไปใช้เพียงในระดับ มาก เท่านั้น

ในขณะการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการต่อกระบวนการดำเนินงานวิจัย พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจในเรื่องการศึกษาดูงานนอกสถานที่ (2 ครั้ง) และการที่ตนเองได้รับประโยชน์ ในระดับ มาก และเป็นหัวข้อที่มีความพึงพอใจเป็นอันดับแรก ส่วนความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รับความพึงพอใจ ในระดับ มาก แต่เป็นหัวข้อที่ได้รับความพึงพอใจน้อยที่สุด และชื่นชมการดำเนินการวิจัยในภาพรวม

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีข้อค้นพบที่นำมาอภิปรายได้ดังนี้ หลักการที่สำคัญของแบบจำลองปลาหู (TUNA Model) นั้นจะให้ความสำคัญเรื่อง “องค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ว่าการพัฒนาแบบหรือแบบจำลองจะต้องเกิดจากการปฏิบัติจริง คือองค์กรแห่งการเรียนรู้จะต้องมีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วม ดังการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยและชุมชนได้เกิดการเรียนรู้โดยผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้รู้ในชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาทักษะรอบแนวความคิด ความคิดเชิงระบบ อย่างค่อยเป็นค่อยไปตามธรรมชาติ จนสามารถสร้างแบบจำลองที่เหมาะสม ซึ่งมีความสอดคล้องกับแบบจำลองปลาหู ทั้งนี้ ยังทำให้เกิด คุณกิจ (Knowledge Practitioner) และคุณอำนวย (Knowledge Facilitator) ของชุมชน สำหรับการขยายองค์ความรู้ออกไปร่วมจัดการความรู้กับชุมชนอื่นๆ อีกทั้งยังทำให้เกิดการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่าย ทำให้เกิดองค์กรแห่งการเรียนรู้เพิ่มขึ้น ผู้เข้าร่วมโครงการประกอบกิจกรรมในลักษณะเชื่อมโยงกัน มีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดการพัฒนายิ่งขึ้นต่อไป

ทั้งนี้ ไม่เพียงแต่รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีความสอดคล้องกับแบบจำลองปลาหูเท่านั้น ในส่วนมิติของการเชื่อมโยง ทิศทาง และเป้าหมายในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่เปรียบเป็นดังส่วนหัวปลา (KV : Knowledge Vision) และเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้จนเกิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ในส่วนของตัวปลา (KS : Knowledge Sharing) มีการบันทึกและใช้สื่อให้เหมาะสมเพื่อขับเคลื่อนตามส่วนหางของตัวปลา (KA : Knowledge Assets) การเชื่อมโยงและกำหนดทิศทางและวิสัยทัศน์ในส่วนของระดับจังหวัด อาทิ แผนพัฒนาจังหวัดในเชิงยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวหรือยุทธศาสตร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องสามารถพัฒนาได้โดยอาศัยแบบจำลองการเรียนรู้แบบจำลองการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านป่าหมากเป็นต้นแบบ เพื่อพัฒนาปรับปรุงองค์กรแห่งการเรียนรู้ระดับจังหวัด ให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ของจังหวัด อันเป็นส่วนหัวของแบบจำลองปลาหู และสร้างความเชื่อมโยงให้เกิดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ในระดับอำเภอและชุมชน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงที่ต่อเนื่อง ทำให้เกิดรูปแบบการจัดการความรู้ในแต่ละชุมชนและองค์กรต่างๆ ในชุมชนได้อย่างเหมาะสมและเป็นธรรมชาติ สอดคล้องกับการดำเนินการและวิถีชีวิตของแต่ละกลุ่มและชุมชน เพื่อให้เกิดการถ่ายโอนความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ออกไปแล้วนำกลับมาใช้ หมุนเวียนจนเกิดเป็นความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) อย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด ดังเชกิมเดล SECI Model ของ โนนากะ (Ikujiro Nonaka) และ ทาเคอุชิ (Takeuchi) เพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน และนำไปสู่การพัฒนาการจัดการความรู้ในระดับประเทศ โดยแต่ละกลุ่มสามารถปรับให้สอดคล้องกับเป้าหมายและวิสัยทัศน์ของกลุ่มได้อย่างเป็นธรรมชาติและสอดคล้องกับการดำเนินการและวิถีชีวิตของจังหวัดนั้นๆ

ปัญหาและอุปสรรค

โดยธรรมชาติของการวิจัยเชิงคุณภาพเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น มักพบปัญหาในการวิจัยค่อนข้างมาก เพราะต้องอาศัยความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องและระยะเวลาในการดำเนินงาน ตลอดจนความอดทนและอดุสาหะ การลงพื้นที่พบกับชาวบ้านต้องใช้เวลานาน การสนทนนานจึงต้องมีการวางแผนให้พร้อมด้านเวลาและการเดินทาง การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียดค่อนข้างมาก และใช้เวลานาน ส่วนใหญ่เป็นผลสัมฤทธิ์ บทสนทนาและการศึกษาสภาพต่างๆ ของพื้นที่ ต้องเตรียมการบันทึกและวิเคราะห์ข้อมูลระหว่างลงพื้นที่ด้วย และการวิจัยในครั้งนี้ดำเนินโครงการวิจัยในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ทำให้เกิดอุปสรรคสำคัญในเรื่องการใช้ภาษาในการสื่อสารระหว่างผู้เข้าร่วมโครงการกับผู้วิจัย แต่ก็ได้ศึกษามาก่อนล่วงหน้า จึงเลือกใช้นักสื่อความหมายที่เป็นชาวกะเหรี่ยงในการช่วยดำเนินโครงการในบางช่วงหรือบางกิจกรรมที่จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจที่ตรงกันอย่างมาก

อนึ่งในการจัดทำโครงการที่เปรียบเสมือนการนำวิธีการทางวิชาการเข้าไปฝึกทักษะหรือสอนวิธีการในการจัดทำกิจกรรมที่เป็นการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นนั้น อาจประสบกับปัญหาการละทิ้งประสบการณ์ที่เกิดจากการวิจัยของผู้เข้าร่วมโครงการที่เป็นคนในท้องถิ่น ซึ่งในขณะที่ดำเนินโครงการในพื้นที่โดยมีนักวิจัยคอยเร้าหรือกระตุ้นให้ประกอบกิจกรรมตามโครงการวิจัย เพื่อหวังให้คนในชุมชนนำวิธีการดังกล่าวไปใช้ให้เกิดประโยชน์หลังจากที่นักวิจัยเสร็จสิ้นโครงการวิจัยในพื้นที่ศึกษาแล้ว แต่เมื่อนักวิจัยออกจากพื้นที่ศึกษา คนในชุมชนก็มีได้นำทักษะที่ได้รับการฝึกฝนจากการเข้าร่วมโครงการวิจัย ไปดำเนินการทั้งที่ในช่วงดำเนินโครงการก็เห็นประโยชน์และสามารถทำได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ เนื่องจากว่าคนในชุมชนมีวิถีของชุมชนเอง บางครั้งวิธีการที่เคยทำกันมามากใช้ได้ดีกว่าวิธีการที่นักวิจัยเข้าไปทำและสอนไว้ให้ เช่นเดียวกับกรณี รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากโครงการวิจัยในชุมชนบ้านป่าหมาก ก็ได้ถูกนำไปปรับใช้กับวิถีของคนกะเหรี่ยง ความรู้ก็ยังคงอยู่กับผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านเหมือนเดิม เช่น การใช้สมุนไพรท้องถิ่น ก็ยังคงมีผู้รู้ท่านเดิมเป็นผู้ใช้สมุนไพรและคนในชุมชนก็เป็นผู้ใช้บริการหรือขอความช่วยเหลือ การถ่ายทอดความรู้ทำในวงจำกัดเพียงในครอบครัวหรือบางคนในครอบครัวเท่านั้น เช่นเดียวกับ การทอผ้าฝ้ายทอมือด้วยกี่เอว ซึ่งมีกระบวนการผลิตดั้งเดิมอย่างไร ก็ผลิตกันไปอย่างนั้น ผลผลิตที่ได้ก็เป็นย้อม เสื้อผ้า ผ้าถุง และผ้าผืน ไม่ปรากฏมีผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เกิดขึ้น และการถ่ายทอดก็เป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ เท่านั้น ซึ่งรูปแบบของการถ่ายทอดก็มีได้นำเอารูปแบบของการจัดการความรู้ตามที่ได้ฝึกทักษะในโครงการวิจัยไปปรับใช้จริงๆ ยังคงใช้รูปแบบการถ่ายทอดความรู้แบบดั้งเดิมด้วยการสอนจากรุ่นสู่รุ่น และขึ้นอยู่กับความสนใจของแต่ละบุคคล ซึ่งผู้ที่มีความสามารถหรือผู้รู้ในเรื่องต่างๆ ของชุมชน นับวันจะจากไปตามกาลเวลา ปล่อยให้ความรู้ของชุมชนสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 จากรูปแบบการจัดการความรู้ที่สังเคราะห์ได้จากการวิจัย แสดงให้เห็นถึงกระบวนการจัดการความรู้ในแต่ละวงที่มีความยืดหยุ่นในการปรับกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการเพิ่มหรือลดจำนวนสมาชิก แต่ไม่ลดการนำเสนอความรู้และประสบการณ์ที่น่าสนใจ รวมถึงการปรับเปลี่ยนบทบาท จากการทำหน้าที่หนึ่งไปสู่การทำอีกหน้าที่หนึ่ง ทั้งในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ครั้งนั้นหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในครั้งต่อไป หรือกลุ่มต่อไป และเป็นตัวอย่างให้กับผู้รับความรู้นำไปปรับใช้ได้

1.2 ความรู้มีอยู่ทั่วไป ทั้งในสถานที่ เหตุการณ์ และตัวบุคคล ดังนั้นโอกาสในการจัดการความรู้จึงมีไม่รู้จักจบ และไม่มีความจำกัดด้านเวลาหรือสถานที่ ดังนั้น รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในครั้งนี้ อาจถูกนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป แต่ทั้งนี้รูปแบบของพื้นที่หนึ่งอาจไม่สามารถปรับใช้ได้ทั้งหมดในอีกพื้นที่หนึ่ง

1.3 การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดจากพลังของชุมชน ถือเป็นพลังที่มีความสำคัญโดยการจัดกิจกรรมที่เริ่มต้นจากเครือข่ายระดับชุมชน จากชาวบ้านระดับจังหวัด หรือระดับภาค สร้างกันขึ้นมาเองอย่างเช่น เครือข่ายต่างๆ ที่มีอยู่ทั่วประเทศไทย และหากจะมีเครือข่ายจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็น่าจะเป็นนิมิตหมายอันดีสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นับวันจะมีอัตราการลดลงมากกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นใหม่ๆ ที่เพิ่มขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการเป็น “คุณกิจ” นั้น เป็นบุคคลที่มีความรู้ ประสบการณ์ หรือความสนใจประเด็นใดอยู่ในตัวของตนเองแล้ว ก็มีเพียงความกล้าที่จะนำมาถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้วยการเล่าให้ฟังในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือการให้ความสนใจด้วยการตั้งคำถามและบันทึกความรู้ที่ได้นำมาประยุกต์ใช้ต่อไป แต่อย่างไรก็ตาม “คุณกิจ” ก็มีความสำคัญในฐานะนักกิจกรรม แต่ความสำเร็จของการจัดการความรู้ส่วนสำคัญอยู่ที่ “คุณอำนวย” ที่ต้องเป็นผู้ที่มีบุคลิกสำคัญในการเฝ้าและกระตุ้นแก้ไขปัญหา อำนวยความสะดวกในลักษณะต่างๆ เพื่อให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ ดังนั้นการให้ความสำคัญในการศึกษาบทบาทของ “คุณอำนวย” หรือการจัดทำโครงการพัฒนาคุณอำนวยให้กับชุมชนต่างๆ น่าจะเป็นประเด็นให้นักวิจัยสามารถนำมาประยุกต์ ออกแบบงานวิจัยที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อสังคมได้ในอนาคต